

2020 metus LR Seimas yra paskelbęs Lietuvos Steigiamojo Seimo šimtmečio metais. Pirmasis Steigiamojo Seimo posėdis įvyko 1920 m. gegužės 15 d. laikinojoje sostinėje Kaune, Miesto teatro rūmuose. Tą pačią 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamasis Seimas vienbalsiai priėmė Lietuvos valstybės nepriklausomybės proklamavimo dokumentą, kuris dar kartą, kaip ir 1918 m. vasario 16-osios aktas, paskelbė, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika: *„Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą nepriklausomą Lietuvos valstybę, kaip demokratinę respubliką, etnografinėm sienom ir laisvą nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitom valstybėm“*.

Dubliuoti 1918 m. Vasario 16-osios Aktą labiausiai reikalavo kairiosios partijos, abejojusios Lietuvos Tarybos išrinkimo demokratiškumu, o tuo pačiu ir jos veiklos teisėtumu. Tarpukariu, ypač iki 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo, Gegužės 15-oji buvo švenčiama panašiai kaip Vasario 16-oji. Iš pradžių gegužės 15-oji buvo vadinama Steigiamojo Seimo diena, o nuo 1925 m. pavadinta Tautos švente. Jos metu Kaune vykdavo pamaldos bažnyčioje, iškilmingi seimo posėdžiai, žuvusiųjų už Lietuvos laisvę karių pagerbimo ceremonija Karo muziejaus sodelyje, kariniai paradai aikštėje Žaliakalnyje (nuo 1926 m. P. Vileišio aikštė). Taip pat kiekviename mieste bei miestelyje gegužės 15 –ą dieną vykdavo šventiniai renginiai. Kyla klausimas, kodėl mes dabar nebeminime Gegužės 15-osios? Ogi todėl, kad dabar mes turime Kovo 11-ąją, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dieną.

Pirmajam Steigiamojo Seimo posėdžiui pirmininkavo vyriausia pagal amžių seimo narė, žymi visuomenės veikėja, rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Steigiamąjį Seimą sudarė 112 narių. Steigiamajame Seime 59 vietos teko Lietuvos krikščionių demokratų blokui (jį sudarė Lietuvos krikščionių demokratų partija, Lietuvos darbo federacija ir Lietuvos ūkininkų sąjunga), 29 – Valstiečių liaudininkų blokui (jį sudarė Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partija ir Lietuvos valstiečių sąjunga); 14 – Lietuvos socialdemokratų partijai; 6 – Žydų demokratiniams susivienijimui; 3 – Lenkų centriniams rinkimų komitetui; 1 – Lietuvos vokiečių komitetui.

Steigiamajame Seime savo atstovus turėjo visi Lietuvos socialiniai sluoksniai. Tarp 112 seimo narių buvo: 15 ūkininkų, 7 darbininkai, 4 amatininkai, 10 kunigų, 1 rabinas, 13 mokytojų, 11 teisininkų, 11 gydytojų ir vaistininkų, 7 kariškiai, 15 valdininkų ir tarnautojų, 3 rašytojai, 3 inžinieriai, 3 agronomai ir 9 kitų profesijų atstovai (visuomenininkai, vargonininkas, kooperatininkas ir kt.). Į Steigiamąjį Seimą buvo išrinktos ir penkios moterys, tačiau per visą Steigiamojo Seimo kadenciją dirbo aštuonios moterys.

Lietuvos Taryba Seimo rinkimų įstatymą priėmė dar 1919 m., tačiau dėl vykstančių nepriklausomomybės kovų su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, Steigiamojo Seimo rinkimus organizuoti įmanoma buvo tik 1920 m. pavasarį, pasibaigus kovoms su bermontininkais ir bolševikais bei aprimus kovoms su lenkais. Pagal Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą parlamentariai buvo renkami visuotiniu, tiesioginiu, lygiu ir slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Rinkimų teisę turėjo visi 21 metų sulaukę Lietuvos piliečiai – vyrai ir moterys. Rinkimai vyko 1920 m. balandžio 14–15 dienomis ir papildomai balandžio 16 dieną. Rinkimuose į Steigiamąjį Seimą varžėsi visos Lietuvos politinės partijos, taip pat tautinių mažumų organizacijos, išskyrus rinkimus boikotavusią komunistų partiją. Rinkėjai turėjo galimybę rinktis iš 31 kandidatų sąrašo. Steigiamojo Seimo rinkimai vyko šešiose Lietuvos valdžios administruotose apygardose: Kauno, Marijampolės, Panevėžio, Raseinių, Telšių, ir Utenos. Steigiamajame Seime nebuvo atstovų iš Vilniaus ir Vilniaus krašto, kurį tuomet administravo okupacinė Lenkijos valdžia ir Klaipėdos krašto, kurį laikinai administravo

Prancūzija. Tai buvo pirmasis Lietuvos parlamentas, išrinktas tiesioginiuose, demokratinuose, visuotiniuose, lygiuose ir slaptuose rinkimuose. Šiuose rinkimuose dalyvavo 90 procentų visų rinkimų teisę turėjusių piliečių.

Steigiamojo Seimo Prezidiumas

Steigiamajame Seime buvo šios frakcijos: Krikščionių demokratų blokas, valstiečių liaudininkų blokas, Lietuvos socialdemokratų partijos, žydų ir lenkų frakcijos.

Ketvirtojoje Telšių rinkiminėje apygardoje buvo išrinti šie Steigiamojo Seimo nariai: *Antanas Grigiškis* (1895-1987), kuris nuo 1919 04 23 ėjo Mažeikių apskrities viršininko padėjėjo pareigas, seime priklausė Lietuvos valstiečių sąjungos (LVS) frakcijai;

Kazys Kupčiūnas (1890-mirties data nežinoma), 1919-1920 m. Telšių apskrities pradžios mokyklų inspektorius, seime priklausė Lietuvos valstiečių sąjungos frakcijai; .

Povilas Kuzminskas (1881-1932) nuo 1918 m. buvo Rietavo valsčiaus ir Telšių apskrities tarybos narys, apskrities tarybos komiteto pirmininkas, pakeitęs pirmininko pareigose Lietuvos vyriausybės deryboms į Lenkiją išsiųstą advokatą Stanislovą Narutavičių, seime priklausė Lietuvos valstiečių sąjungos frakcijai;

Kazys Lekeckas (1877-1944), nuo 1919 12 12 Krašto apsaugos Revizijos departamento vyriausiasis revizorius, seime priklausė LSDP frakcijai;

Juozas Pronskus, žurnalistas (1893-1984), seime priklausė LSLDP frakcijai;

Nachmanas Rachmilevičius (1876-1941) nuo 1918 12 11 buvo Lietuvos Valstybės Tarybos narys, o 1918 12 26-1920 04 22 ėjo Prekybos ir pramonės viceministro pareigas, seime priklausė žydų frakcijai;

Kazimieras Ralys (1885-1958) nuo 1918 m. buvo Skaudvilės apskrities valdybos pirmininku, vėliau viršininku, priklausė seime Lietuvos valstiečių sąjungos frakcijai;

Sikstas Riauka (1888-mirties data nežinoma), pirmasis gimtojoje Kretingos apskrityje ėmė organizuoti valsčių komitetus, seime priklausė LKDP frakcijai.

Kazys Sidabras (gimimo ir mirties datos nežinomos) 1919 m. buvo išrinktas Kretingos apskr. valdybos pirmininku, priklausė seime Lietuvos valstiečių sąjungos (LVS) frakcijai.

Antanas Šilgalis (1885-1953) - lietuviškos spaudos bendradarbis, knygnešis iš Kretingos, priklausė seime LKDP frakcijai;

Matas Untulis (1889-1952)- mokytojas kilęs iš Ylakių valsčiaus, seime priklausė LSLDP frakcijai;

Jonas Valickis (1891-mirties data nežinoma) gimė Telšių apskr., Telšių valsč., Gėčių kaime, 1918 m. lapkričio mėn. buvo išrinktas į Telšių apskrities Komiteto Valdybą, buvo jos sekretorius, vėliau buvo paskirtas Telšių apskrities milicijos vado, Telšių apskrities viršininko padėjėju. Prieš pat rinkimus į Steigiamąjį Seimą buvo paskirtas Telšių „Saulės“ gimnazijos direktoriumi, seime priklausė LKDP frakcijai.

Steigiamojo Seimo Prezidiumo pirmininku, laikinai einančiu Respublikos Prezidento pareigas, buvo išrinktas Aleksandras Stulginskis, pirmuoju vicepirmininku - Jonas Staugaitis, priklausęs Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų ir Lietuvos valstiečių sąjungos frakcijų blokui, o antruoju vicepirmininku – Justinas Staugaitis, priklausęs krikščionių demokratų blokui kaip ir Aleksandras Stulginskis. Justinas Staugaitis buvo geras publicistas, puikiai valdė plunksną, todėl ir kalbėdamas Seime aiškiai formulavo savo mintis. Paprastai sakydavo ilgokas gerai iš anksto parengtas kalbas. Neieškodamas žodžio kišenėje, gebėjo kalbėti ir ekspromtu, taikliai atsikirsti į opozicijos replikas, tad dažnai sulaukdavo dešinės Seimo pusės plojimų. Vis dėlto jis nebuvo iš tų viešumą ypač mėgusių politikų, kurie dažnai ir įvairiausiais klausimais pasisakydavo posėdžiuose, aktyviai diskutuodavo. Justinas Staugaitis, būdamas vicepirmininku, vadovavo daugeliui Seimo posėdžių, dažnai primindamas atstovams procedūrinius dalykus, Seimo statutą. Anot liaudininkų atstovo Zigmo Toliušio, „jis buvo griežčiausias iš visų Seimo pirmininkų ir nešykštėdavo atstovams, kurie savo kalbose nukrypėdavo nuo temos, įspėjimų bei pastabų. Ir vis dėlto Steigiamajame Seime, kuriame buvo kuriami valstybės pamatai, Justinas Staugaitis dalyvavo gana aktyviai: dažnai kalbėdavo plenariniuose posėdžiuose, įsijungdavo į diskusijas švietimo, žemės reformos, Konstitucijos bei užsienio politikos klausimais. Bene daugiausia dėmesio skyrė Konstitucijai, dirbo ją rengusioje komisijoje, tad ne kartą išsamiai aptarė pagrindinius Konstitucijos principus, pasiūlė ir naujų dalykų, pvz., kad prezidentą rinktų ne Seimas, o visa tauta, pasisakė už ilgesnę Seimo darbo kadenciją, kviesdamas tautos atstovus vertinti parlamentarų įgytą patirtį ir neišlaidauti dažniems rinkimams, deja, į šiuos jo pasiūlymus nebuvo įsiklausyta.... Daugiau kaip per dvejus savo veiklos metus Steigiamasis Seimas priėmė per 300 įstatymų, jų papildymų ir koregavimų. 1922 m. rugpjūčio 1 d. Steigiamasis Seimas priėmė Lietuvos Valstybės Konstituciją – pagrindinį šalies įstatymą. Šioje Konstitucijoje pirmą kartą Lietuvos valstybės istorijoje buvo nurodyta, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika, o aukščiausioji valdžia priklauso tautai.

Telšių vyskupas Justinas Staugaitis

Valstybės kūrimo pradžioje Justinui Staugaičiui ne kartą teko vadovauti diplomatinėms misijoms. Šią savo veiklą jis tęsė ir Steigiamajame Seime, pvz., 1920 m. spalį jis kartu su

Steigiamojo Seimo frakcijų atstovais Mykolu Sleževičiumi, Vincu Čepinskiu ir Maksu Soloveičiku lankėsi Londone, Paryžiuje ir Romoje, kur susitiko su aukštais Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Italijos Užsienio reikalų ministerijų pareigūnais, įtakingais žydų organizacijų atstovais. Ši delegacija siekė Lietuvos pripažinimo de jure, taip pat supažindinti Vakarų Europos diplomatus su okupuoto Vilniaus krašto problema.

1922 m. vasario 15 d. Steigiamasis Seimas priėmė ytin demokratišką Žemės reformos įstatymą, o 1922 m. rugpjūčio 9 d. – Piniginio vieneto įstatymą, kuris skelbė, kad piniginis Lietuvos vienetas yra auksu paremtas litas, kurį sudaro 100 centų. Siekdamas užtikrinti finansinį stabilumą, 1922 m. rugpjūčio 11 d. Steigiamasis Seimas priėmė Lietuvos banko įstatymą.

Priėmęs svarbiausius šalies įstatymus ir padėjęs pagrindą Lietuvos valstybės gyvavimui, 1922 m. lapkričio 13 d. Steigiamasis Seimas baigė darbą.

O pabaigai įdomi detalė: kun. Justino Staugaičio kandidatūra į I Seimą (1922 11 13–1923 03 13) buvo keliamama Ūkininkų sąjungos sąraše Telšių rinkimų apygardoje (sąraše buvo trečias), nors niekada Telšiuose nesilankė, o 1926 m. atvykęs į Telšius jau kaip Telšių vyskupas, amžinai liko žemaičių žemės sostinėje.

Istorikė Janina Bucevičė
Žemaičių muziejus “Alka”

Naudota literatūra:

Lietuvos valstybės Konstitucijos, V., 1989.

Kasparavičius Algimantas, Steigiamasis Seimas ir jo oratoriai, Lietuvos istorijos studijos, Nr. 12.

Staugaitis Justinas, Mano atsiminimai, V., 2006.

Truska Liudas, Steigiamasis Seimas (1920–1922), Lietuvos Seimo istorija. XX–XXI a. pradžia, V., 2009.

Vaitekūnas Stasys, Justinas Staugaitis: vyskupas, politikas, tautos dvasios ir valstybės puoselėtojas, V., 2011.